

Historie MASOPUSTU

Masopust není církevní svátek, ale byl zařazen do církevního kalendáře, takže jeho termín se určuje podle Velikonoc. Odehrává se před Popeleční středou, která zahajuje předvelikonoční postní období. Velikonoce jsou pohyblivým svátkem a masopustní neděle je různá. I když se pod názvem masopust skrývá celé období od Tří králů až do začátku postní doby, kdy nastalo jeho vyvrcholení, jímž toto období končí, je ve třech dnech před prvním postním dnem zvaným Popeleční (též škaredá středa).

Při pomyslení, že již zakrátko nastane dlouhý předvelikonoční půst, si každý dopřál do sytosti bujarého veselí, zpěvu, tance a pochopitelně i jídla a pití. Ne nadarmo se v tento čas odehrávalo nejvíce zabíjaček. Jednalo se o dobu poměrného hospodářského klidu. Dokončovaly se ještě drobné práce z předešlého hospodářského roku (draní peří, přástky, mláčení obilí), ale zároveň se všichni připravovali na blížící se jaro, počátek nové hospodářské sezóny.

Souvisela s tím i řada symbolických magických úkonů a pověr, majících zajistit jednak blahonosný a plodonosný účinek, jednak ochránit usedlost před zlými silami a nepříznivými vlivy.

Masopustní neděle - 49 dní před Božím hodem velikonočním.

Masopustní úterý - 47 dní před Božím hodem velikonočním.

Dříve se masopust držel hlavně po tyto tři dny:

tučný čtvrtek,

taneční neděle

a maškarní úterý.

Oslavu masopustu nutno hledat již ve starořeckých a římských bakchanáliích – oslav boha Dionýsa. Časem však nabyly oslavy masopustu jiného smyslu a podoby, charakteristické rysy se však dochovaly až do dnešní doby. I když jsou stěsnané povětšinou jen na konání plesů, karnevalů a tanečních zábav, pečení koblih a jiných pamlsků, místně i někdy na konání maškarního průvodu.

Maškary a tanec měly pro naše předky kdysi mnohem hlubší smysl hospodářský. Tanec maškar s medvědem a koníčkem, nejoblíbenějšími maskami, kterým byla přikládána plodonosná moc, měl přinést kromě plodnosti bohatou úrodu na polích a prosperitu dobytka. Masopustní koledování v dřívější době mělo také jiný význam, zvláště pro chudší lid, kdy už se skromné zásoby v domácnosti značně ztenčily. Ve městech i na venkově se od středověku organizovaly taneční zábavy a průvody masek. V masopustních průvodech se často objevovalo parodování neoblíbených úředníků, některých profesí i lidských vlastností směšnými maskami. Vzpouře proti spořádanému životu dokládala účast bláznů a fantastických postav. Lidé prostě chtěli slavit masopust svobodně a bez zábran a nenechali si toto právo vzít.

Mluvčí průvodu masek je „strakatý“ – žádá o povolení obec i každého majitele domku, kam masky zavítají. Dále mezi tradiční masopustní postavy patří také rasové, turci, kominíci, kobyly, medvěd, ale i židi či osoba slaměného. Na závěr masopustní obchůzky dochází k obřadu porážení kobyly, zastřelení medvěda a poté následuje veselý tanec masek a všech kdo se chtějí k veselí připojit, ale jen do půlnoci. Masopustní masky bývaly a dodnes jsou velmi rozmanité. Některé, zejména ty zvířecí, mají velmi dlouhou tradici a pocházejí z doby před rozšířením křesťanství. Lidi vždy lákalo brát na sebe podobu zvířat a s ní i jejich vlastnosti - sílu, lstivost a další, které jim připisovali. Masky zvířat se v Evropě užívaly po celý středověk, a to zejména v období zimního slunovratu a v průběhu zimních měsíců. Dokonce se objevovaly v kostelích

a chrámech, kam se lidé chodili nejen modlit, ale také zpívat i tancovat. Nejstarší záznamy o masopustních maskách jsou dochovány ze 6. století a poslední z poloviny 16. století. Průvody maškar obvykle neměly závazná pravidla. V každém kraji a někdy i v každé vsi byly jiné. Uplatňovaly se dobové módní vlivy, venkov leccos převzal z města i od sousedů z vedlejší vesnice. Pro všechny bylo ale společné, že průvod masek zakončoval rozjásané období masopustu. Masopustní zvyky byly vždy spojené s maškarami a výstupy. Masky byly všude pohoštěny a ještě dostávaly výslužku, jídlo i peníze. Ty se pak společně propily v hospodě - proto také bývali hospodáři štedří.

Medvěd je snad jediná maska, o níž víme, že patří k nejstarším a její historie je mimořádně dlouhá. Maska je poměrně náročná a tvoří ji buď obrácený kožíšek, anebo oděv z pytloviny, prošílý či omotaný slámou nebo hrachovinou – usušené stonky hrachu...Celou masku by měla korunovat medvědí hlava, slaměná čepice, případně slaměný ocas nebo zvonec. Medvěd většinou nechodí sám, ale spolu s medvědářem, který ho vodí na řetěze a občas ho přetáhne býkovcem. Naoko ho tak trestá za neposlušnost. Hospodyně se vždy snažily medvědům tajně odtrhnout kousek hrachoviny, kterou pak dávaly drůbeži, aby dobře seděla na vejcích. Medvědi se bránili tím, že mezi hrachovinu ukryli pichlavé trní, aby jim alespoň kousek „obleku“ zbyl. Mnozí se těší hlavně na oblíbený zvyk popadnout některou z přihlížejících dívek či žen a vyválet ji na zemi ve sněhu.

Brůna - jde o severočeskou variantu klibny, též šimla. Představovala koně, který se spíš podobal žirafě, velbloudu nebo koze, na hlavě měla rohy. Jejím cílem bylo budit hrůzu.

Často s ní chodil ještě společník, někdy v masce žida, který ji vodil na opratích. Postava žida měla na hlavě cylindr, obličej kryly dlouhé vousy, přes rameno byl přehozený ranec nebo pytel, mohl mít i hrb. Oblečený byl do dlouhého kabátu nebo do střapatého kostýmu z barevných odstřížků. Židé patřili k maskám, které vytvářely chaos, a jejich chování nebylo zrovna laskavé. Kdysi dávaly každému na potkání šňupnout a požadovaly za to peníze, kdo nedal, dostal ránu pytlem.

Bába často chodí s Židem, většinou nese v nůši na zádech dítě. Objevuje se ve dvou variantách. U první je dítě vycpaná loutka, ozdobená pestrými záplatami, postavu báby tvoří maskovaný člověk. Ve druhé variantě vyčnívá člověk z nůše a představuje dítě, zatímco vycpaná je naopak postava báby, připevněná v předklonu na přední část nůše.

Nevěsta vedle báby patří k nejstarším formám masek, kdy se muži převlékali za ženy. V některých průvodech bývá maska Masopusta centrální postavou. Jeho kostým je zhotovován ze spousty barevných odstřížků látek – čím pestřejší, tím lepší. Na hlavě mívá červenou čepici či klobouk.

Role Masopusta končí špatně – většinou oběšením nebo utopením, případně jinou formou „smrti“.

Turci byli většinou čtyři, dva modří a dva červení. Vysoké čepice s pentlemi mívají ozdobené krepovými růžičkami, oblékají si bílé rukavice, bílý šátek a jezdecké boty. Hodně tancují, a proto se do těchto masek nejčastěji oblékají mladí chlapci.

Laufr představoval biřice s papírovou čepicí a často chodíval před průvodem od chalupy k chalupě a zjišťoval, zda tam budou maškary vítány. Bylo-li zavřeno, praskal žílou nebo holí na vrata, a pokud se neotevřelo, dal ostatním znamení, že tento dům obejdou. Žádal starostu o povolení k masopustnímu průvodu.

Pohřebenář nebo – li slaměný bývá oblečen do masky ze slámy nebo hrachoviny. Dříve se mohla vyrábět i ze lnu. V jedné ruce držel rožeň, kam napichoval výslužku, ve druhé karabáč nebo bič. Někde mu přihlížející rozbíjeli o záda staré vyřazené hrnce. Dnes mívá maska

vyčerněné tváře a v ruce bič, oděv se vyrábí ze slámy. Skuteční rasové byli ještě v 19. století pro každou obec nezbytní. Likvidovali zdechlíny, působili jako dnešní veterinární dohled, někdy léčili i lidi. Ras mívá bílý oblek s červenými knoflíky a doplňky, někdy škrabošku a doktorský fonendoskop. Léčí, rozdává tablety (v poslední době „letí“ viagra), ale jeho nejdůležitější úlohou je poprava kobyly nebo jiné masky na závěr průvodu.

Kominík na sobě mívá typický kominický oděv a nosívá žebřík. Prohlédal pece a sporáky, jestli tam hospodyně nezapomněla pekáč s nějakou dobrotou, co našel, to zabavil. Dnes se soustředí spolu s některými jinými maskami na mazání přihlížejících černotou ze sazí a oleje, občas je polévá voňavkou.

Klibna nebo také šiml, kobyly, koníček. Většinou byli k vytvoření masky potřeba 2 lidi – jeden dělal hlavu a přední nohy, druhý se opřel o prvního, a dělal hřbet, zadek a zadní nohy. Přes sebe měli plachtu a hlava bývala vyrobena z plátna vycpaného senem. První ji měl nasazenou na hlavě. Také mohla být upevněna na dlouhé tyči, kterou držel ten první. Někdy byl pod maskou jeden člověk, pak byla kobyly dvounohá. Mohli ji doprovázet kozlíci, případně žid.

Kat mívá podobnou úlohu jako ras, právě tak se v této roli objevuje soudce, případně kněz. Smrt je oblečena do bílého hábitu, na obličeji má strašidelnou masku a v ruce kosu. Námětem masek bývají běžná profese a povolání, tzv. řemeslníci.

Objevují se rezníci, holiči, kadeřnice, lékaři, dráteníci...

Uniformované masky - většinou hasiči, vojáci všech možných podob včetně husarů a dělostřelců, nově strážníci a policajti.

Průvody doprovázejí muzikanti se svými nástroji, tentokrát skutečnými a hrají. Často chodívají za laufrem v čele skupiny.

Složení kapely může být různé a odpovídá místním tradicím nebo vkusu. Hraje se lidová hudba stejně jako i zcela moderní repertoár. K dalším maskám patří např. rybníkář, perchta, mouřenín, mládenci či šaškové. Objevují se i démonické postavy – čerti, hastrmani, čarodějnice, černokněžník, různé příšery a obludy. Také postavy z pohádek, dětských knížek a filmů jsou v dnešní době oblíbené, ať už je to princezna nebo král, kašpárek, Krakonoš, Pipi Dlouhá punčocha nebo včelka Mája v doprovodu Hurvínka.

Také skupina masek, která reaguje na aktuální dění doma i ve světě, na skandály a zajímavé osobnosti. Poslední masopustní den, úterý před Popeleční středou, končíval pochováním basy. Večer po obchůzce končil stejně jako všechny masopustní dny muzikou a tancem v hospodě. Masopust končil přesně o půlnoci, kdy ponocný zatroubil na roh.

Často se ještě pochovala basa, ať už skutečná nebo jako figurína, která se na nosítkách vynesla ven a pohřbila na znamení, že si na ni v následujících týdnech nikdo nezahraje. Lidé věřili, že pokud budou o masopustu tancovat přes půlnoc, objeví se mezi nimi ďábel, často jako cizinec v zeleném kabátě. Někteří měli nadto ještě v mysli hluboko zasutou prastarou pověru, že země je do doby, než vydá úrodu, těhotná, a proto se po ní stejně nesluší skákat a dupat. Tím skončil čas masopustního veselí a nastalo období půstu, které trvalo dlouhých 40 dnů. Věřící se během něho měli připravovat na největší křesťanský svátek - Velikonoce. Život se vrátil do klidných kolejí a na tanec, pití a hodování mohli lidé jen vzpomínat. Většina věřících dodržovala církevní půst.

Zpracováno dle knihy Aleny Vondrouškové: České zvyky a obyčeje (Albatros 2004).